

John Rawls i liberalizm proceduralny

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Gra edukacyjna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Helena Przybyła, *John Rawls i kategoria sprawiedliwości*, s. 14–15.
- Źródło: Helena Przybyła, *John Rawls i kategoria sprawiedliwości*.
- Źródło: John Rawls, *Teoria sprawiedliwości*, s. 414–415.
- Źródło: Helena Przybyła, *John Rawls i kategoria sprawiedliwości*, s. 18.
- Źródło: Helena Przybyła, *John Rawls i kategoria sprawiedliwości*, s. 14–15.
- Źródło: John Rawls, *Teoria sprawiedliwości*, s. 414–415.

John Rawls i liberalizm proceduralny

Middle Island, Australia

Źródło: Jhod7689, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 4.0.

Tradycyjna myśl liberalna, zapoczątkowana w czasach oświecenia przez takich filozofów jak Adam Smith czy John Locke i rozwijana potem w XIX w. m.in. przez Johna Stuarta Milla czy Herberta Spencera, akcentowała przede wszystkim wartość indywidualnej ludzkiej wolności. Adam Smith widział w wolnej działalności gospodarczej jednostek klucz do rozwoju społeczeństw, dostrzegając w wolnym rynku „niewidzialną rękę”, która miała działać zarówno na rzecz osób podejmujących gospodarczą aktywność, jak i tych, którzy byli ich pracownikami, współpracownikami lub klientami. John Locke podkreślał wagę wolności słowa, przekonań, wyznania każdego z ludzi, zwracając uwagę na prawo każdego do tolerancji dla różnorodności poglądów. John Stuart Mill kładł nacisk na ochronę praw każdej jednostki i mniejszości. Wszyscy występowali w imię wolności i przeciw zniewoleniu – czy to feudalnemu, ograniczającemu dostęp do indywidualnej przedsiębiorczości, czy to religijnemu, nakazującemu przemocą nakłaniać innych do wyznawania określonej religii, czy państwowemu, pozwalającemu potężnym instytucjom rządowym ograniczać ludzkie prawa. Pod koniec XX w. amerykański filozof liberalny, John Rawls, uznał, że wolność należy także pogodzić z równością.

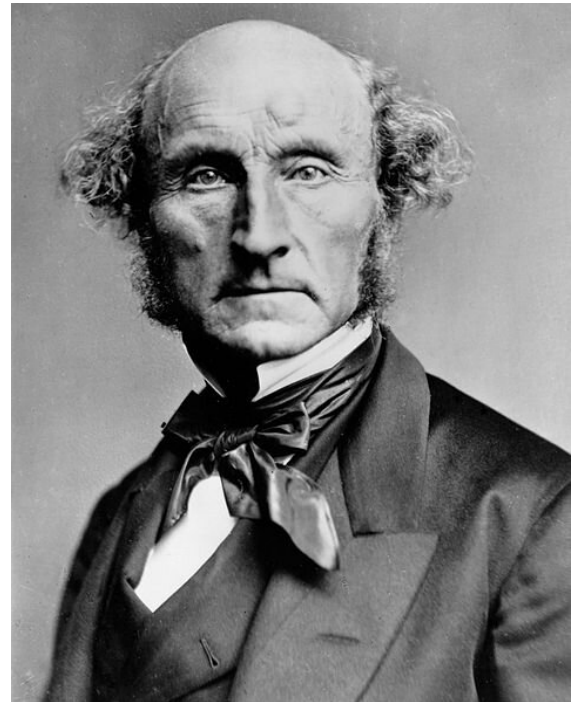
Twoje cele

- Omówisz podstawowe zasady liberalizmu.
- Scharakteryzujesz koncepcję liberalizmu J. Rawlsa.

- Omówisz teorię sprawiedliwości J. Rawlsa.
- Przeanalizujesz fragment tekstu Rawlsa.

Liberalizm i jego założenia

Liberalizm to filozofia i zarazem ideologia polityczna, która w centrum swego zainteresowania oraz na szczycie hierarchii wartości stawia **wolność**. Człowiek według liberalizmu jest samodzielną jednostką, która ma prawo do określania samej siebie i swojego losu, bierze zań odpowiedzialność i ponosi konsekwencje swych wyborów. Liberalizm początkowo powstał jako filozofia dotycząca indywidualnej działalności gospodarczej, a potem poszerzył swe założenia o obszar polityczny. W XIX w. liberalizm stał się zbiorem podstawowych zasad dotyczących funkcjonowania **demokracji liberalnej**. Usystematyzował je John Stuart Mill, odwołując się do stworzonego przez siebie programu utilitaryzmu – etyki uznającej, że najcenniejsze z etycznego punktu widzenia są te działania, które przynoszą szczęście i pożytek największej liczbie czujących istot, w szczególności – ludziom. Utilitaryzm podkreśla zatem wartość pozytywnych dla innych efektów działania, choć jest bezradny w sytuacji wyborów, które dotyczą z jednej strony korzyści dla jakiejś grupy osób, ale przynoszą uszczerbek, a nawet wiążą się z cierpieniem lub nieszczęściem innych.

John Stuart Mill (1806 - 1873)

Źródło: domena publiczna.

Liberalizm podkreśla wagę wolności w ludzkim życiu i wymienia liczne odmiany tego stanu rzeczy (warunków) ludzkiego działania. XX-wieczny teoretyk liberalizmu, Isaiah Berlin, podzielił wolność na dwie kategorie:

- wolność negatywna – wolność od przymusu państwowego, od ingerencji państwa w indywidualne wybory, prywatne życie, podejmowane działania gospodarcze; podstawową formą wolności negatywnej jest wolność osobista – brak zniewolenia w sensie fizycznym, ale także wolność słowa, poglądów czy wyznania (lub jego braku);
- wolność pozytywna – prawo do samorealizacji, do korzystania z możliwości społecznych i instytucji publicznych, np. do udziału w wyborach do władz, ale także do pracy czy nauki.

Podstawowym założeniem liberalizmu było uznanie **równości** każdej jednostki wobec prawa i równość podstawowych praw wszystkich jednostek, zwłaszcza prawa do wolności i własności. Liberalizm, w odróżnieniu od myśli marksistowskiej, czy jej następczyni – zbioru idei socjaldemokratycznych – nie uznawał jednak za kwestię ważną równości w sensie ekonomicznym czy społecznym. Problemem pomijanym przez myśl liberalną była kwestia równości szans w życiu społecznym osób pochodzących z niższych klas społecznych czy problem nierówności dochodów, szczególnie pomiędzy ludźmi żyjącymi z pracy a tymi, którzy czerpią dochody z kapitału, zwłaszcza takiego, na który sami nie zapracowali.

Wolność mediów (w XIX w). określana hasłem „wolności prasy”, a wraz z nią wolność słowa, opinii, przekonań i wyznania, a także prawa do bezwyznaniowości jest dla liberalizmu jedną z podstawowych wolności, które winny być chronione przez państwo.

Źródło: Sara Richards, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 2.0.

Teoria umowy społecznej Johna Rawlsa

John Rawls (1921–2002) jest w nurcie filozofii liberalnej filozofem wyjątkowym, który podjął trud połączenia zasadniczych założeń liberalizmu z ideałem równości społecznej i ekonomicznej. Odwołał się on do koncepcji umowy społecznej J. J. Rousseau, odrzucając utylitarystyczną koncepcję społeczeństwa. Rawls nie zgadza się z utylitarystyczną koncepcją społeczeństwa, bo dostrzega możliwość zapewnienia korzyści dużej liczby osób kosztem krzywdy i niemoralnego działania wobec innej grupy ludzi. Podstawową kategorią dla stanu, w którym znajdują się ludzie przed zawarciem umowy społecznej, jest „zasłona niewiedzy”. Dotyczy ona niewiedzy na temat pozycji społecznej, ekonomicznej i możliwości działania każdego z członków społeczeństwa. Badaczka filozofii Rawlsa opisuje tę koncepcję następująco:

John Rawls i kategoria sprawiedliwości

Rawls odnowił koncepcję umowy społecznej, która stała się w jego teorii metodą pozwalającą ustalić, jakie zasady i reguły społeczne wybrałyby jednostki w sytuacji, która wyklucza kierowanie się wyłącznie motywem własnej korzyści. W tym celu stworzył eksperyment myślowy, hipotetyczną sytuację, w której znaleźliby się rozbitkowie na bezludnej wyspie, pozbawieni dotychczasowych przywilejów, uprawnień i ograniczeń. Był to stan natury, tzw. Rawlsowska sytuacja pierwotna gwarantująca warunki, jakie powinny być spełnione dla realizacji wartości wolności, równości, indywidualizmu, samorządnego ładu, a zwłaszcza sprawiedliwości społecznej. Sytuację pierwotną Rawls opisuje następująco: „Przyjmuję, że strony są usytuowane za zasłoną niewiedzy. Nie wiedzą, jaki wpływ miałyby poszczególne wybory w ich konkretnych sytuacjach, i zmuszone są oceniać zasady wyłącznie na podstawie rozważań ogólnych. [...] Przede wszystkim nie znają swego miejsca w społeczeństwie, swej pozycji klasowej czy statusu społecznego; nie wiedzą też, jakimi naturalnymi dyspozycjami i uzdolnieniami obdarzył ich los – inteligencją, siłą itp. Żadna z nich nie zna też swej koncepcji dobra, szczegółów swego planu życiowego ani nawet specyficznych cech własnej psychiki, takich jak niechęć do ryzyka czy skłonność do optymizmu albo pesymizmu. Co więcej – zakładam, że stronom nie są znane szczegóły dotyczące ich własnego społeczeństwa; nie znają więc jego determinant ekonomicznych czy politycznych ani poziomu kultury czy cywilizacji, jaki zdołało osiągnąć. [...] Zakłada się jednak również, że znane są im ogólne fakty dotyczące ludzkiej społeczności. Rozumieją więc sprawy polityki i zasady ekonomii; znają podstawy społecznej organizacji i prawa psychologii człowieka. W gruncie rzeczy przyjmuje się, że strony posiadają wiedzę o wszelkich faktach ogólnych, które mają wpływ na wybór zasad sprawiedliwości”.

((Helena Przybyła

John Rawls i kategoria sprawiedliwości

Nowa umowa Rawlsa oparta na konstrukcji sytuacji pierwotnej dokładnie określa zakres wiedzy wybierających stron, co ma gwarantować przyjęcie postawy bezstronności oraz to, że wybrane przez nie zasady będą uczciwe i sprawiedliwe. Najważniejszym elementem tej sytuacji jest założenie symetrii wzajemnych międzyludzkich relacji: wszyscy pozostają w podobnej sytuacji i całkowitej nieświadomości co do zajmowanej przez siebie pozycji, posiadanych zdolności, cech, możliwości. [...]

Źródło: Helena Przybyła, *John Rawls i kategoria sprawiedliwości*, s. 14–15.

((Helena Przybyła

John Rawls i kategoria sprawiedliwości

Przedmiotem wyboru w sytuacji pierwotnej są zasady, na których opierają się podstawowe struktury społeczne. Te zaś muszą posiadać walor ogólny, powszechny w swym zastosowaniu, muszą wreszcie być powszechnie uznane jako te, według których rozstrzyga się konflikty i spory.

Źródło: Helena Przybyła, *John Rawls i kategoria sprawiedliwości*.

Teoria sprawiedliwości J. Rawlsa

Podejmując temat sprawiedliwości, której niedostatek zarzucano często projektom politycznym i społecznym, tworzonym zgodnie z ideałami liberalizmu, w tym demokracji liberalnej, Rawls uznaje, że podstawowym warunkiem sprawiedliwości jest bezstronność. Bezstronność ta zapewnia równość ludzkiej wolności. Akceptując nierówności pomiędzy ludźmi, Rawls stara się uporządkować ich dopuszczalny w społeczeństwie charakter. Formułuje w ten sposób dwie zasady sprawiedliwości. Pierwsza dotyczy wolności, druga dopuszczalnych nierówności. Pierwsza ma prymat nad drugą. Píše Rawls:

((John Rawls

Teoria sprawiedliwości

Pierwsza zasada: Każda osoba winna mieć równe prawo do jak najszerzego całościowego systemu równych podstawowych

wolności, dającego się pogodzić z podobnym systemem dla wszystkich. Druga zasada: Nierówności społeczne i ekonomiczne mają być tak ułożone, a) aby były z największą korzyścią dla najbardziej upośledzonych, pozostając w zgodzie z zasadą sprawiedliwego oszczędzania; i jednocześnie b) aby były związane z dostępnością urzędów i stanowisk dla wszystkich, w warunkach autentycznej równości szans.

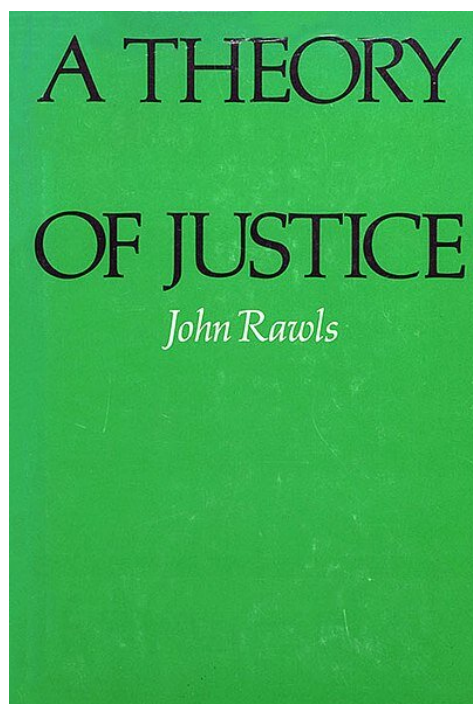
Źródło: John Rawls, *Teoria sprawiedliwości*, s. 414–415.

Zasady te są zhierarchizowane względem siebie i nadrzędne wobec innych zasad. Pisze o tym cytowana wyżej badaczka:

((Helena Przybyła

John Rawls i kategoria sprawiedliwości

Te zasady sprawiedliwości są rządzone przez dwie reguły priorytetu. Pierwsza reguła, tj. priorytet wolności, która głosi, że pierwsza zasada sprawiedliwości musi być zrealizowana, zanim dojdzie do uwzględnienia drugiej. „Istnieją dwa przypadki: a) mniejszy zakres wolności musi wzmacniać całościowy system wolności, która jest udziałem wszystkich; b) wolność mniej niż równa musi być do przyjęcia dla tych, którzy mają mniej wolności”. Zgodnie z drugą regułą istnieje pierwszeństwo sprawiedliwości przed efektywnością i dobrobytem. „Istnieją tu dwa przypadki: a) nierówność szans musi zwiększyć szanse tych, którzy mają mniejsze szanse; b) nadmierna stopa oszczędności musi per saldo zmniejszać ciężary tych, którzy to obciążenie biorą na siebie”. Z tych dwóch zasad Rawlsowskiej sprawiedliwości, którymi rządzi priorytet wolności i równości, wyłania się ogólna, filozoficzna interpretacja sprawiedliwości jako bezstronności. Sprowadza się ona do następującego sformułowania: „Wszelkie pierwotne dobra społeczne – wolność i szanse, dochód i bogactwo, a także to, co stanowi podstawy poczucia własnej wartości – mają być rozdzielane równo, chyba że nierówna dystrybucja któregośkolwiek z tych dóbr bądź wszystkich jest z korzyścią dla najmniej uprzywilejowanych”

Pierwsze wydanie *Teorii sprawiedliwości* w twardej oprawie, 1971 rok.

Źródło: domena publiczna.

Słownik

demokracja liberalna

nowoczesny ustrój polityczny, łączący założenia demokracji z ideą praw człowieka, uznający prawo większości do tworzenia reprezentującej ją władzy państwowej, zakładający zarazem ochronę praw jednostek i mniejszości

liberalizm proceduralny

współczesne rozumienie liberalizmu, akcentujące kwestię sprawiedliwości, czyli bezstronności podziału dóbr; bezstronność ta ma zapewnić równość możliwości dostępu do dóbr przez wszystkich obywateli

równość

jeden z podstawowych warunków sprawiedliwego społeczeństwa; w liberalizmie oznacza przede wszystkim równość wolności i równość wobec prawa, w myśli socjaldemokratycznej – równość szans i dochodów

wolność

warunek ludzkiego działania, który umożliwia człowiekowi podejmowanie wyborów i działań może bez zewnętrznego przymusu i w zgodzie z własnymi potrzebami

Gra edukacyjna

Polecenie 1

Wyobraź sobie, że znalazłeś się na bezludnej wyspie z nieznanymi sobie rozbitkami i próbujecie przyjąć zasady, które będą was obowiązywać do czasu, gdy pojawi się pomoc. Na wyspie są groźne zwierzęta, przed którymi trzeba się ochronić, jest dostępne pożywienie, ale nie wiecie, czy w ilości wystarczającej dla wszystkich. Część osób jest ranna. Dokonaj wyborów zgodnych z zasadami sprawiedliwości Rawlsa.

Test

**Dokonaj wyborów
zgodnych
z zasadami
sprawiedliwości
Rawlsa.**

Liczba pytań:

5

Limit czasu:

5 min

Twój ostatni
wynik:

-

Uruchom

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Przyporządkuj klasykom liberalizmu charakterystyczne dla nich hasła.

Adam Smith

niewidzialna ręka rynku

John Locke

tolerancja religijna

John Stuart Mill

demokracja liberalna

Ćwiczenie 2

Do podstawowych założeń liberalizmu należą m.in. przekonania, że...

☐ człowiek jest wolną jednostką, która odpowiada za swój los.

☐ równość szans jest najważniejszą zasadą społeczną.

☐ wolność jest najcenniejszym dobrem człowieka.

☐ każdy człowiek jest równy wobec prawa.

Ćwiczenie 3

Przyporządkuj wolności negatywnej i pozytywnej charakterystyczne dla niej cechy.

Wolność negatywna

możliwość realizacji siebie

wolność od

prawo do

Wolność pozytywna

wolność korzystania z dóbr publicznych

niezależność od państwa

prawo do dysponowania sobą

Ćwiczenie 4

Równość uznawana za zasadę sprawiedliwego społeczeństwa dla liberalizmu to m.in...

☐ równość wolności.

☐ równość szans.

☐ równość wobec prawa.

☐ równość dochodów.

Ćwiczenie 5

„Zasłona niewiedzy” dotyczy w opisanej przez Rawlsa „sytuacji pierwotnej” m.in...

☐

siły.

☐

pozycji społecznej.

☐

rasy.

☐

inteligencji.

Ćwiczenie 6

Na czym polega zasada bezstronności Rawlsa? Odpowiedz w odniesieniu do fragmentu omówienia jego koncepcji.

((Helena Przybyła

John Rawls i kategoria sprawiedliwości

Nowa umowa Rawlsa oparta na konstrukcji sytuacji pierwotnej dokładnie określa zakres wiedzy wybierających stron, co ma gwarantować przyjęcie postawy bezstronności oraz to, że wybrane przez nie zasady będą uczciwe i sprawiedliwe. Najważniejszym elementem tej sytuacji jest założenie symetrii wzajemnych międzyludzkich relacji: wszyscy pozostają w podobnej sytuacji i całkowitej nieświadomości co do zajmowanej przez siebie pozycji, posiadanych zdolności, cech, możliwości.

Źródło: Helena Przybyła, *John Rawls i kategoria sprawiedliwości*, s. 14–15.

Ćwiczenie 7

Zapoznaj się z tekstem i zastanów się, jakie warunki organizacji społeczeństwa muszą zostać spełnione, by zrealizować drugą, powyżej cytowaną zasadę sprawiedliwości Rawlsa, dotyczącą dopuszczalnych nierówności społecznych?

((John Rawls

Teoria sprawiedliwości

Nierówności społeczne i ekonomiczne mają być tak ułożone, a) aby były z największą korzyścią dla najbardziej upośledzonych, pozostając w zgodzie z zasadą sprawiedliwego oszczędzania; i jednocześnie b) aby były związane z dostępnością urzędów i stanowisk dla wszystkich, w warunkach autentycznej równości szans.

Źródło: John Rawls, *Teoria sprawiedliwości*, s. 414–415.

Ćwiczenie 8

Dokonaj oceny funkcjonowania systemu stypendiów socjalnych, wypłacanych przez gminy uczniom pochodzącym z rodzin o najniższych dochodach, w świetle drugiej zasady sprawiedliwości Rawlsa.

Dla nauczyciela

Autor: Paweł Kaniowski

Przedmiot: Filozofia

Temat: John Rawls i liberalizm proceduralny

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

8. John Stuart Mill. Uczeń:

1) przedstawia główne założenia etyki utilitarystycznej;

III. Wybrane problemy filozofii.

5. Wybrane spory antropologiczne. Uczeń, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

3) o wolność woli (libertarianizm – fatalizm – kompatybilizm);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele operacyjne (językiem ucznia):

- Omówisz podstawowe zasady liberalizmu.
- Scharakteryzujesz koncepcję liberalizmu J. Rawlsa.
- Omówisz teorię sprawiedliwości J. Rawlsa.
- Przeanalizujesz fragment tekstu Rawlsa.

Cele operacyjne. Uczeń:

- omawia podstawowe zasady liberalizmu;
- charakteryzuje koncepcję liberalizmu J. Rawlsa;
- omawia teorię sprawiedliwości J. Rawlsa;
- analizuje fragment tekstu Rawlsa.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „John Rawls i liberalizm proceduralny” ze wskazaniem na znajdujący się w nim tekst źródłowy. Uczniowie powinni tekst przeczytać i przygotować się do jego omówienia: przygotować wstępne informacje, które pozwolą umiejscowić tekst w kontekście biograficznym oraz historyczno-filozoficznym.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel loguje się na platformę i wyświetla na tablicy stronę tytułową e-materiału. Przedstawia uczniom temat lekcji oraz jej cele, a następnie wspólnie z nimi określa kryteria sukcesu.
2. **Pytanie otwarte.** Nauczyciel loguje się na platformę, wybiera odpowiedni e-materiał i przystępuje do czynności organizacyjnych. Uczniowie również logują się w systemie i dołączają do grupy. Po podaniu tematu lekcji nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej wybrane pytanie otwarte z e-materiału, na które następnie uczniowie indywidualnie udzielają odpowiedzi. Nauczyciel, korzystając ze swojego panelu użytkownika, odczytuje na głos wybraną odpowiedź lub odpowiedzi i rozpoczyna dyskusję.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** Uczniowie przystępują do cichego czytania tekstu zawartego w sekcji „Przeczytaj”, jeśli nauczyciel – na podstawie raportu na platformie – uważa, że przygotowanie uczniów jest wystarczające, może pominąć tę czynność. Uczniowie indywidualnie zapisują pięć najważniejszych ich zdaniem kwestii poruszanych w tekście. Następnie w parach porównują swoje wybory. Nauczyciel prosi wybrane pary o podsumowanie swojej pracy.
2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Gra edukacyjna”. Odczytanie polecenia do multimedium: Wspólna praca całego zespołu klasowego nad odpowiedziami.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia nr 1-4. Następnie konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi.
4. Uczniowie wykonują ćwiczenia nr 5-8. Nauczyciel sprawdza poprawność wykonanych zadań, omawiając je wraz z uczniami.
5. **Interpretacja uogólniająca tekstu źródłowego.** Uczniowie przygotowują konspekt pracy argumentacyjnej, w której przedstawią interpretację omawianego tekstu źródłowego. Pracują indywidualnie, posilając się notatkami oraz treściami ćwiczeń.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”, omawia przebieg zajęć, wskazuje mocne i słabe strony pracy uczniów, udzielając im tym samym informacji zwrotnej.
2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Znajdź tekst opozycyjny, przedstawiający inny punkt widzenia w stosunku do omawianego na lekcji.

Materiały pomocnicze:

- Taraszkiewicz M., *Trendy - uczenie w XXI wieku*, „Internetowy Magazyn CODN” 1 (2005).
- *Filozofia w szkole. Współczesne dylematy i wyzwania etyczne*, t. 6, red. B. Burlikowski i W. Rechlewicz, Kielce 2005.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Gra edukacyjna” do podsumowania lekcji.